

BERLİNALE 2011 BELGESELLERİ

Geçtiğimiz şubat ayında düzenlenen 61. Berlinale’de, Kara Panterler’den Almanya’nın en büyük playboy’una, çok farklı konularda belgeseller izleme fırsatı bulduk.

■ EMEL ÇELEBİ

Sabah başlayıp gece yarısından sonra sona eren film gösterimleri, devasa katalogu, 300 binleri bulan bilet satışı, 20 bine varan yabancı konuğu, yaklaşık 4 bin basın mensubu ve film marketiyle Berlinale’nin mega bir festival olduğunu baştan kabullenmek lazım. Kabullenince, bu dev etkinliğin içinde hiç olmazsa o kadar çaresiz hissetmiyor kendini insan. Niyetim, uzun metraj ve kurmaca filmlerin çlgın kalabalığından uzakta, yarışma dışı Panorama bölümündeki belgeselleri olabildiğince izleyebilmektir. Ama o da ne mümkün? İlle de gitmek istediğiniz belgesellerin biletleri bir gün önceden bitiveriyor...

Biletim olmadığı halde Mika Kaurismäki’nin yönettiği *Mama Africa*’nın gösterildiği salona en son giriverenlerden biri olduğum için yine de çok şanslıydım. Salona girdiğimde, Cape Town’daki dans

kulüplerinde sahneye ilk adımını atan Miriam Makeba’nın o gencecik sureti perdede belirmişti bile. Ülkesinden sürgün edilen, ama Güney Afrikalı köklerini, müziğini ve dilini asla unutmayan, politik mesajlar içeren şarkılarıyla ırk ayrımcılığına ve yoksulluğa karşı savaşan Makeba’nın çalkantılı hayatının anlatıldığı belgesel, bir yandan da bir müzik şöleni gibiydi.

Yarım yüzyılı aşan bir süre boyunca ülkesindeki baskı rejimine meydan okuyan Makeba’nın hayat hikâyesi, festivaldeki bir başka filmde, Göran Hugo Olsson’un yönettiği *Siyah İktidar Karışık Kasedi 1967-1975*’te (*The Black Power Mixtape 1967-1975*) anlatılanları teğet geçiyordu. Amerikan medyası tarafından “terörist örgüt” olarak tanımlanan Siyah İktidar Hareketi’nin doğuşunu ve gelişimini konu edinen film, İsveç televiz-

yon arşivlerinde her nasılsa unutulmuş ve şimdiye kadar hiçbir yerde yayınlanmamış görüntülerden kurgulanmış. 70’lerin sonlarına doğru Afro-Amerikan özgürlük hareketini merak eden ve ilk elden deneyimlemek isteyen İsveçli belgeselcilerin çektiği bu çok değerli kayıtlar, Kara Panterler Partisi liderlerinden insan hakları aktivisti Stokely Carmichael ile söyleşileri de içeriyor. Bu filmle adeta birbirini tamamlayan *Mama Africa*’da ise madalyonun başka bir yüzüne tanık oluruz: Makeba ve Carmichael arasında filizlenen aşka, evliliğe ve tabii bu seçimin yarattığı kaçınılmaz sonuçlara... Makeba artık ABD’de yasaklıdır, albümlerinin satışı durdurulur, konserler iptal edilir, FBI tarafından izlenmektedir. İkili için sürgün hayatı başlar; birlikte Gine’ye yerleşirler. Afrika’nın sesini dünyaya duyurmayı kendine misyon edinmiş bu sıradışı sanatçının hayatını arşiv görüntüleri ve en yakın arkadaşlarıyla yapılmış röportajlarla birlikte harmanlayan filmi, *Siyah İktidar Karışık Kasedi 1967-1975* ile art arda izlemek insanın zihninde yeni yeni kapılar açıyor doğrusu.

Panorama bölümündeki en ilgi çekici belgesellerden biri de savaş sonrası Batı Berlin’de büyük bir eğlence sektörü yaratan, disko kralı, Almanya’nın son playboy’u, Yahudi asıllı Rolf Eden’in ‘başarılı’ hayatından kesitler veren *The Big Eden* idi. Bir dönem Berlin’in en utanç verici adamı ilan edilen, halen magazin basınının manşetlerinden inmeyen, televizyon şovlarında ileri geri konuşan Rolf Eden, tam bir anti-kahraman. Savaş sonrası Almanya’ya geri dönmek isteyen Yahudilere bir miktar para ödendiğini duyan Eden hiç tereddüt etmemiş ve bu parayla açtığı ilk striptiz kulübüyle bir anda üne kavuşmuş, bunu diğer gece kulüpleri ve diskotekler izlemiş. Hayatını kurtardığı için ona çok şey borçlu olan bir akrabası, sormadan edemiyor: “Yahudileri ölüm kamplarına gönderen Almanları eğlendirmek için savaş sonrası gece kulüpleri açarken, hiç ahlaki bir kaygı duymadın mı?” Rolf Eden soruyu gülümseyerek savuşturuyor tabii. Şimdi 80’li yaşlarını süren Eden, Peter Dörfler’in belgeselinde “Hayatım boyunca hep şanslı oldum” diyor özetle.

Kara Panterler’in büyük bedeller ödeyerek yürüttüğü özgürlük mücadelesi bir yanda, kurnaz, hedonist ve para kazanma hırsı sınır tanımayan bu makyavelistin ‘başarı’ öyküsü öte yanda... İki de insanlık tarihinin birer parçası, belgesel sinema da her zamanki gibi bu tarihin farklı yüzlerine ayna tutuyor.

LONDRA POSTASI

■ ALISA LEBOW

Bir süredir birinci şahıs filmlerin politik duruşu üzerine çok düşünüyorum. Zihnimi kurcalayıp duran soru şu: birinci şahıs filmler yalnızca zayıf kimlik politikalarının uzantısı ve hümanizmanın yumuşak, hatta neo-liberal bir hali mi yoksa daha radikal politik amaçlar doğrultusunda işlevsel olma potansiyeline sahipler mi? Oldukça indirgemeci bir başka deyişle, bu filmler bencil ve bireyci mi yoksa kişisel anlatı üzerinden önemli bir politik müdahaleyi ihtiva etmeleri mümkün mü?

Kısa süre önce, bu sorunun açıklayıcı bir karşılıkla cevaplandığı Brighton SEE Belgesel Festivali’ne katıldım. Festivalin son gününde, akşamüzeri, ELN adındaki Marksist isyancı grup tarafından kaçırılıp Kolombiya’nın yağmur ormanlarında 101 gün rehin tutulan İngiliz televizyon yapımcısı Mark Henderson’ın *My Kidnapper* (‘Beni Kaçıran/lar’, 2010) adlı belgeselini izledim. Filmde, travmalarıyla yüzleşmek üzere yönetmenin kendisi ve onunla birlikte rehin tutulan kişilerden bazıları (bir Alman ve iki İsraili), rehin tutuldukları yere geri dönüyorlar. Mark ve onunla birlikte kaçırılan Alman, onları kaçıranlarla (Mark’ın ülkesine iade edilmesinden kısa süre sonra onunla iletişime geçmişler) yüzleşip kişisel ıstırap hikâyelerini anlattıktan sonra tövbekâr eski gerillalardan zorla bir özür koparmayı başarıyorlar. Bu amaçla başvurdukları yöntem, gerillaların özgürlük mücadeleleriyle bireyleri kaçırıp özgürlüklerini ellerinden almaları arasında devasa bir çelişki olduğunu iddia ederek bireysel insan hakları

söylemine başvurmak oluyor.

Bu, bireyci ideolojinin kolektif devrimci mücadeleleri kavramakta ne kadar aciz olduğuna ve birinci şahıs filmlerin, doğrudan politik bir konuyu mesele edindiklerinde dahi nasıl politik gericiliğe meyledebildiğine dair mükemmel bir örnek. Avrupalıların ve İsraililerin tüm ekonomik (ve tabii kültürel) gücü ellerinde tuttuğu ve ahlakın hakemleri olarak ‘hak edilmiş’ yerlerini aldıkları bu filmin kendisi, hegemonik güç ilişkilerini küresel düzenine geri döndürmeye çalışıyor. Aynı zamanda da, insan hakları ihlalleriyle ünlü, bir zamanların sömürgeci ve/ya saldırgan kültürlerinden gelen karakterleri güzelce vahşilerin elindeki kurbanlara dönüştürüyor.

Yelpazenin diğer ucunda ise festivalin son gösteriminde yer alan bir film var: Kişisel nedenlerle (babasının, erkek kardeşinin ve nihayetinde annesinin Kızıl Kmerler tarafından öldürülmesi) yola çıkan Kamboçyalı

gazeteci Thet Sambath’ın ‘Ölüm Tarlaları’nın ardındaki siyasi gerçekleri araştırdığı hayranlık uyandıran filmi *Enemies of the People* (‘Halkın Düşmanları’, Rob Lemkin ve Thet Sambath, 2009). Sambath, acımasız kampanyalar esnasında soğukkanlı katillere dönüşen köylü görevlilerle olduğu kadar, tarihte ilk kez öldürme emirlerinin yönetimin üst düzeylerinden geldiğini itiraf eden, Pol Pot’un sağ kolu konumundaki Nuon Chea ile de güven ilişkisi ve yakınlık kurmak için yıllar boyunca sabırla uğraşan Sambath’ın, nihayetinde saldırganların kendi eylemlerine dair derin pişmanlıklarıyla ödüllendirilen, asla suçlayıcı olmayan, nazik yaklaşımının mümkün kıldığı bu yüz yüze görüşmelerde ortak bir insanlığa ve paylaşılan tarihe dair şaşkırtıcı bir anlayış var. Bu film, ulusal travmanın büyüklüğünü ve hem kültürel hem politik değişim açısından vazgeçilmez unsurlar olan yas, iyileşme ve gelecek için tanık olma süreçlerinde sinemanın gücünü her anlamda fark etmemizi sağlıyor.

Başlarken sorduğum soruya dönecek olursak, bu iki filmi arka arkaya izleyince, *My Kidnapper* gibi bir filmin, yalnızca Batı’nın geri kalan barbarlar karşısında kendini erdemli hissetmesini sağlayan, bireysel hak ve özgürlüklerden ibaret liberal-hümanist politika mantığıyla hareket ettiği, buna karşın kapsamlı toplumsal ve politik amaçlarla hareket eden ve çok daha iddialı bir kolektif proje olan *Enemies of the People*’ın ulusal uzlaşma adına güçlü bir araç olduğu aşikâr bir hal aldı. Eğer *My Kidnapper* birinci şahıs filmlerle ilgili en büyük korkularımı doğruladıysa, *Enemies of the People* da birinci şahıs hitap tarzının gücüne ve potansiyeline olan güvenimi tazeledi. (Çeviren: Gözde Onaran)